

ФОРМАЛЬНО-СИНТАКСИЧНА ВАЛЕНТНІСТЬ У КАТЕГОРІЙНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Костусяк Н. М. Формально-синтаксична валентність у категорійній системі сучасної української літературної мови.

У статті з'ясовано класифікаційні засади вивчення категорії валентності в сучасному мовознавстві, обґрунтовано принципи кваліфікації формально-синтаксичної валентності, схарактеризовано її графемний склад із проекцією на функційну перспективу засобів експлікації та визначено диференційні ознаки двох різновидів формально-синтаксичної валентності – непохідної і похідної.

Ключові слова: формально-синтаксична валентність, непохідна валентність, похідна валентність, облігаторна та факультативна валентність, формально-синтаксичні зв'язки, керування.

Костусяк Н. Н. Формально-синтаксическая валентность в категориальной системе современного украинского литературного языка.

В статье установлены классификационные основы изучения категории валентности в современном языкознании, обоснованы принципы квалификации формально-синтаксической валентности, характеризуется ее граммемный состав с проекцией на функциональную перспективу средств экспликации и определяются дифференциальные признаки двух разновидностей формально-синтаксической валентности – производной и производной.

Ключевые слова: формально-синтаксическая валентность, производная валентность, производная валентность, облігаторная и факультативная валентность, формально-синтаксические связи, управление.

Kostusyak N. M. Formal and syntactical valence in category system of the modern Ukrainian literature language.

There have been found out classification basis of studying valence category in modern linguistics; there have been grounded the qualification principles of formal and syntactical valence; there have been described its grammar structure within functional perspective of means of explication and defined differential features of two kinds of formal and syntactical valence – non-derivative and derivative.

Key words: formal and syntactical valence, non-derivative valence, derivative valence, obligatory and optional valence, formal and syntactical connection, government.

Сучасна українська лінгвістика засвідчує активну тенденцію до комплексного дослідження граматичних категорій, їхньої структури, комунікативної та прагматичної зорієнтованості, базових і супровідних ознак. Зазначені проблеми викликають зацікавлення науковців, адже відбивають багатоаспектні й різнорівневі виміри категорійної системи, а також вони пов'язані із сутнісними ознаками мови загалом. Із-поміж низки граматичних категорій заслуговує на увагу категорія валентності, специфіку якої переважно

визначають з огляду на принципи семантико-синтаксичної валентної стратифікації дієслівної лексики, співвідношення валентності та значення дієслова, а також акцентують увагу на семантичних типах предикатних і субстанційних одиниць, системі їхніх первинних та вторинних засобів маркування тощо (Л. Теньєр, С. Д. Кацнельсон, С. М. Кибардіна, М. Д. Степанова, Г. Гельбіг, в українській лінгвістиці – І. Р. Вихованець, А. П. Загнітко, К. Г. Городенська, М. В. Мірченко, Т. Є. Масицька та ін.). Серед наукових концепцій мовознавці обирають функційний підхід до вивчення категорії валентності, який ґрунтується на сучасних досягненнях граматики й посідає чільне місце серед новітніх дослідницьких напрямів. Це вважаємо тим головним орієнтиром, що визначає актуальність будь-якої наукової студії. Розгляд валентності на якісно новому рівні, у контексті сучасних підходів та узагальнень уможливив кваліфікацію її як міжрівневої категорії та зумовив розмежування похідної і непохідної валентностей [9, с. 186–290]. Водночас спроба комплексного аналізу розглядає категорійної одиниці відкриває перспективи для детального студіювання не лише семантико-синтаксичної валентності, але й формально-синтаксичної, вивчення якої пов'язане з малодослідженими питаннями сучасного мовознавства, доказом чого є відсутність в україністиці монографічних праць із розглядає теми. Потреба поглибленого осмислення категорії формально-синтаксичної валентності, її грамемного членування та якнайповнішої інвентаризації засобів вираження, що ґрунтується на принципово нових теоретичних засадах функційно-категорійної граматики, зумовлюють актуальність обраної теми. Мета статті полягає в теоретичному дослідженні формально-синтаксичної валентності, визначенні її структури та засобів експлікації. Реалізація поставленої мети зумовлює розв'язання таких завдань: 1) з'ясувати класифікаційні засади вивчення категорії валентності в сучасному мовознавстві; 2) обґрунтувати принципи кваліфікації формально-синтаксичної валентності та порівняти її із семантико-синтаксичною; 3) диференціювати непохідну формально-синтаксичну валентність дієслова як генетично первинного її носія і похідну формально-синтаксичну валентність, марковану транспонованими прикметниками, прислівниками, числівниками та вторинними віддієслівними й відприкметниковими іменниками; 4) схарактеризувати грамемний склад категорії формально-синтаксичної валентності з проекцією на функційну перспективу засобів її експлікації.

Протягом тривалого часу в українській та зарубіжній лінгвістиці проблема валентності зберігає свою актуальність. Перебуваючи в центрі зацікавлень теоретиків-лінгвістів, розглядає категорія отримує неоднозначне трактування. Сучасне розуміння категорійної суті валентності предиката пов'язують зі здатністю його сполучатися з іншими (здебільшого неознаковими) словами, мати певну кількість відкритих позицій, що можуть чи повинні заповнювати одиниці відповідної семантичної природи [11, с. 157]. З огляду на таке потрактування її позначають термінами «інтенція»

(Й. Ф. Андерш) [1, с. 17], «семантична валентність» (М. Д. Степанова та Г. Гельб'іг) [11], «семантико-синтаксична валентність» (І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська) [2; 3; 6], «міжрівнева опосередковано морфологічна семантико-синтаксична валентність» (А. П. Загнітко) [7, с. 58–59].

У сучасній лінгвістиці до категорії валентності застосовують переважно різнорівневий підхід, що слугує передумовою глибокого й системного пізнання її сутності. Керуючись ідеєю неодновимірності та багатоваріантною організацією цієї категорійної одиниці, лінгвісти наголошують на її стосунку до різних мовних рівнів – синтаксичного, морфологічного, семантичного та словотвірного [7, с. 58–59]; лексико-семантичного, синтаксичного та морфологічного [6, с. 269; 9, с. 194]. Зважаючи на багатоступінчастість валентності, дослідники виокремлюють кілька її різновидів. Зокрема, у мовознавстві відома концепція М. Д. Степанової та Г. Гельб'іга, відповідно до якої розмежовано логічну, семантичну й синтаксичну валентності, що перебувають у тісному зв'язку та діалектичній взаємодії [11, с. 154–161]. На переконання дослідників, логічна валентність, функціонуючи як репрезентант глибинних семантичних чинників, має зовнішньомовний та універсальний характер і відбиває відношення між позамовними явищами. Вияв семантичної валентності спроектований логічною валентністю й пов'язаний із сумісністю та сполучуваністю обох поєднаних (семантично опорного та семантично залежного) контекстних партнерів, дібраних за певними семантичними ознаками й мотивованих водночас явищами дійсності. Диференційною ознакою синтаксичної валентності є «заповнення логіко-семантичних відкритих позицій облігаторними чи факультативними актантами і їхня синтаксико-морфологічна репрезентація частинами мови в певних відмінках» [11, с. 156]. Цікаві міркування щодо різновидів валентності висловив С. Д. Кацнельсон, який розмежовував формальну і змістову валентності. За спостереженнями відомого лінгвіста, формальна валентність «пов'язана з певною словоформою й зумовлена елементами синтетичної морфології у відповідній мові» [8, с. 21]. Семантична валентність «залежить суто від значення слова й, відповідно, ні в якому підпорядкуванні морфології мови не перебуває» [8, с. 21]. В україністиці своєрідну інтерпретацію валентності запропонував А. П. Загнітко. У теоретичній концепції дослідника категорійні значення розглядають категорії «можна розглядати у двох площинах: власне-семантичній і формально-синтаксичній. Перша з них відбиває здатність предикатного слова (єдиного носія валентності) прогнозувати кількість партнерів та їх якісний склад» [7, с. 276]. Щодо другого різновиду лінгвіст зауважує: «Відмінкові форми заповнюють позиції підмета або другорядного члена речення – у цьому полягає формально-синтаксичний характер валентності» [7, с. 277].

Як засвідчують подані вище теорії, категорія валентності загалом та формально-синтаксична валентність зокрема хоч і перебувають (звичайно,

різною мірою) у центрі наукових зацікавлень, проте їхнє вивчення не претендує на повну вичерпність, а отже, говорити про створення викінченої концепції валентності не можемо. На нашу думку, засадничі теоретичні принципи дослідження розгляданої категорії пов'язані передовсім з полярними глибинною та поверхневою структурами мови. Сповідування таких принципів дає змогу аргументувати, що семантико-синтаксична валентність охоплює глибинну структуру, а формально-синтаксична – поверхневу. Окрім того, зорієнтованість більшості лінгвістів на формально-синтаксичну валентність як на заповнення відкритих позицій певними відмінками чи прийменниково-відмінковими формами та на частиномовну належність опорного компонента не вичерпує сукупності її диференційних ознак. Зміщення акцентів із суто морфологічних параметрів на формально-синтаксичні неминує зумовлює визначення сукупності ще й інших класифікаційних принципів її аналізу, що є спробою поглибити концепцію моделювання формально-синтаксичної валентності.

З огляду на подані міркування конститутивною особливістю формально-синтаксичної валентності вважаємо передовсім наявність формально-синтаксичних зв'язків і виділюваних на їхньому ґрунті компонентів речення. Відповідно до цього варто виокремити обов'язковий предикативний (двобічний) зв'язок і валентно мотивований підрядний (однобічний) зв'язок. За розгляду першого прийнято акцентувати на одній із його диференційних ознак – наявності форми координації між підметом і присудком [4, с. 25, 214; 10, с. 193–198]: *Синій птах крилом в твоє вікно постукає* (Н. Царук); *І насідало там бояр, дружок!* (Н. Царук); *Не сердься, княже...* (М. Мартинюк). У такому разі розширюємо традиційне уявлення про називний відмінок як єдиний репрезентант підметової позиції. Наведені приклади засвідчують, що за деяких контекстуальних умов, крім грами називного, роль засобів мовного втілення підмета можуть виконувати морфологічні родовий і кличний відмінки.

Формою прислівної валентної підрядності є керування, «що передбачає сполучення словоформ у мінімальний дореченневий блок чи реченневу конструкцію на основі формальної повноти панівного елемента як знака комунікації, але семантичної неповноти його у межах потенційної комунікації» [10, с. 206]. У сучасній українській літературній мові всі компоненти двоскладних синтаксичних конструкцій чітко регламентовані, зокрема керовані члени речення перебувають у правобічній позиції, а заповнення лівобічної сфери пов'язане з явищем координації.

Описуючи градацію валентного підрядного підпорядкування, дослідники переважно диференціюють сильне, напівсильне, напівслабке й слабке [4, с. 233, 244–245] чи сильне, напівсильне й слабке [10, с. 208] керування. «Під сильним керуванням розуміють таку залежність від опорного слова відмінка іменника чи відмінка з прийменником, за якої між залежним

іменником і опорним словом наявний тісний та необхідний зв'язок» [5, с. 11]. На вираженні формально-синтаксичної функції сильнокерованого другорядного члена речення спеціалізована грамема знахідного відмінка, роль її вторинних варіантів виконують родовий, орудний, давальний і місцевий відмінки, наприклад: ...*Свою **яскравість** зорі не міняють* (Н. Царук); *Але **говірку** своїх батьків ми ще пам'ятаємо* («День», 2013); ...*я **тебе** докохаю у мріях* (Н. Царук); *Теперішні 70–80-річні люди, переселенці 1951 року, <...> співають бойківських **пісень*** («День», 2013); ...*той спів сильнішим був **від крику*** (Н. Царук); *Керував усім **закладом** станційний наглядач...* («День», 2013); *Політичним **партіям** повністю довіряють лише 1,3% громадян...* («День», 2011); *Хто буде володіти українською **землею**, від того залежатиме доля української нації* («День», 2008); ...*велика кількість наших співвітчизників зневірилися у власній **силі**, у власній **значущості** для держави* («День», 2010). Зрідка спостерігаємо порушення узвичаєної структурної схеми елементарних синтаксичних одиниць, пов'язане з переміщенням сильнокерованих компонентів у лівобічну сферу. У цій формально-синтаксичній позиції перебувають давальний, орудний, знахідний, родовий і місцевий відмінки за умови, якщо вони корелюють із семантико-синтаксичною функцією суб'єкта, наприклад: ***Ім** так само хотілося випити криничної водички чи відвідати далекий куток просторого двору* («День», 2013); *А **тобі** не спиться?* (Н. Царук); ***Снігом** засипало Чорногорію, Боснію і Герцеговину* («День», 2012); ***Мною** оволоділо справжнє захоплення колекціонуванням ще 1956-го, коли я у складі миколаївської археологічної групи побував на розкопках під Веселіновим* («День», 2010); ***Бояр** дратували байдужість і спокій князя* (М. Мартинюк); ...*мене теж охопила тривога* («День», 2000); ***Японію** спіткало страшне лихо* («День», 2011); *А у **глядачів** жодної паніки не було!* («День», 2011); *Ми об'їздили багато країн Європи. Але перед Києвом у мене тривога надзвичайна* («День», 2004); *У **церкві** стало просторіше* (М. Мартинюк).

Диференційну ознаку слабого керування становить менша обов'язковість залежного слова для опорного й нерідке його імпліцитне вираження. Слабокеровані члени речення моделюють грамеми орудного, місцевого, родового, знахідного й давального морфологічних відмінків: *11 червня жандарм відвіз Івана Франка **поїздом** до Станіслава...* («День», 2013); ...*цим **трактом** проїхало чимало видатних історичних постатей* («День», 2013); *Його серце **любов'ю** багате...* (Н. Царук); ...*на шкіряних **диванчиках** сиділи візаві заможні пасажири цього першого класу* («День», 2013); ...*Франко приїжджав до Коломиї п'ятнадцять разів* («День», 2013); ...*із Києва бензиновий екіпаж вирушав у рейс о 8-й ранку...* («День», 2013); *Із **Поштової площі** диліжанси курсували й на рівнинний **Чернігів** – по **Набережному шосе** та **через Ланцюговий міст*** («День», 2013); *А **щедрі на любов** були і **ласку!*** (Н. Царук); *Душа твоя летить **навстріч вікам**...* (Н. Царук).

Статус напівсильного керування мають компоненти, яким притаманний дещо слабший вияв підрядного зв'язку між опорним словом і залежним іменником, ніж за умови сильного керування, але водночас він тісніший порівняно зі слабким керуванням. Роль його репрезентантів виконують мовні одиниці, що корелюють із семантичними відмінковими грамами *адресат дії* й *адресат якості* та формально представлені морфологічними безприйменниковими давальним і знахідним відмінками, а також родовим із прийменниками *до*, *для*: *В якомусь містечку сам президент ключі від квартир вручав військовослужбовцям* (Й. Струцюк); *Квіти – це серця слова. Ти їх мені на екзамен Сьогодні подарував* (Н. Царук); *Ми вже знали, що коменданти усіх міських фортець на Волині приготувалися до оборони і повідомили польському королеві* (Й. Струцюк); *...він винен їм платню...* (П. Загребельний); *Але тут постало питання: як сповістити батьків про свій задум?* (Й. Струцюк); *[Роксолана. – Н. К.] написала коротенького листа до султана...* (П. Загребельний); *Молодиця <...> готувала для рубачів вечерю...* (Г. Тютюнник).

Для регульованих підрядним синтаксичним зв'язком компонентів характерна експліцитна чи імпліцитна реалізація, яка лежить в основі вирізнення облігаторного та факультативного типів формально-синтаксичної валентності й відповідно облігаторних та факультативних компонентів речення. Наголошуючи на тому, що «поділ валентності на облігаторну й факультативну не пов'язаний із базовою структурою (синтаксичною «глибинною структурою»)» [11, с. 179], оскільки в ній обидва різновиди членів речення (за термінологією лінгвістів, актантів) фактично збігаються, М. Д. Степанова й Г. Гельбіг пропонують тест на елімінування, який дасть змогу чіткіше розмежувати облігаторні й факультативні компоненти. На думку дослідників, «член речення є облігаторним у тому разі, якщо його елімінування в поверхневій структурі порушує граматичність речення. Якщо ж член речення можна елімінувати, а речення залишається граматичним, то він або факультативний актант, або вільний поширювач» [11, с. 179]. Диференційна ознака факультативного компонента полягає в тому, що він обов'язково перебуває у валентній рамці дієслова чи транспонованої у вербальну площину іншої частини мови.

Порівнюючи формально-синтаксичну та семантико-синтаксичну валентності, варто наголосити, що перша передбачає кількість і типи компонентів (членів речення), виділюваних на основі формально-синтаксичних зв'язків, а також їхнє вираження за допомогою морфологічних відмінків. Натомість диференційні ознаки другої полягають у прогнозуванні кількості та типів залежних синтаксичних одиниць (субстанційних синтаксем), репрезентованих семантичними відмінками. Тобто в такому разі можемо говорити про безпосередній стосунок формально-синтаксичної валентності до поверхневої структури мови, а семантико-синтаксичної –

до глибинної. Але це не означає, що обидва різновиди валентності взаємозамінні, вони, як і морфологічні та семантичні відмінки, доповнюють одна одну й перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємодії. Семантико-синтаксичній валентності більшою мірою притаманна зорієнтованість передовсім на семантичні параметри опорного предиката та залежних контекстних партнерів, представлених семантичними відмінковими граємами. Формально-синтаксична валентність пов'язана з поверхневою реалізацією семантичних відмінків морфологічними відмінковими граємами. З огляду на це два типи валентності інформують про структурну модель реченневої побудови, але на різних рівнях і підрівнях мовної системи. Порівняймо аналіз елементарної конструкції відповідно до семантико-синтаксичного та формально-синтаксичного вияву валентності її компонентів. Наприклад, у реченні *Ти любиш небо...* (Н. Царук) предикат *любиш* для реалізації свого семантико-синтаксичного валентного потенціалу потребує двох субстанційних синтаксем – суб'єктної й об'єктної, маркованих двома семантичними відмінками – відповідно суб'єктом стану та об'єктом стану. Формально-синтаксичні параметри присудка *любиш* відбиває його зв'язок із двома облігаторними членами речення – підметом *ти* (форма координації), вираженим морфологічним називним відмінком, та керованим компонентом (підрядний зв'язок, зокрема сильне керування) *небо*, який репрезентує морфологічна граєма безприйменикового знахідного. Досить виразно відмінність між семантико-синтаксичною та формально-синтаксичною валентностями можна простежити на прикладі реченневих побудов із факультативними мовними одиницями, особливо в разі їхньої елімінації. Слушні міркування у зв'язку з цим висловили М. Д. Степанова й Г. Гельбіг: «...У поверхневій структурі наявні «завуальовані» або «приховані» аргументи, які можуть бути описані не за допомогою синтаксичної, а за допомогою логіко-семантичної валентності» [11, с. 166]. Пор.: *Сонце (червоною) ниткою Гаптує (зимовий) світанок* (Н. Царук) і *Сонце гаптує (зимовий) світанок*. З огляду на семантико-синтаксичну валентність предикат *гаптує* в обох реченнях тривалентний. Він потребує суб'єкта, експлікованого семантичним відмінком суб'єкт дії, об'єкта у формі семантичної граєми об'єкт дії та інструменталія, репрезентованого семантичною граємою інструменталь-знаряддя. Формально-синтаксична валентність компонента *гаптує*, відбиваючи властивості поверхневої структури мови, прогнозує наявність підмета *сонце* в називному відмінку, сильнокерованого члена речення *світанок* та слабкокерованого *ниткою*, який у другій реченневій конструкції еліміновано. Тому друге речення з формально-синтаксичного боку не чотирикомпонентне, як перше, а трикомпонентне.

Зіставляючи логіко-семантичну та синтаксичну валентності (за нашою термінологією, семантико-синтаксичну і формально-синтаксичну), а також визначаючи загалом сутність валентності на засадах комплексного підходу,

М. Д. Степанова й Г. Гельбіг переконують, що «логіко-семантична валентність лише зумовлює синтаксичну валентність, але в жодному разі не визначає її остаточно. Ці відмінності роблять необхідним виділення різних рівнів валентності. Водночас інваріантні особливості, притаманні валентності на всіх рівнях, залишаються: валентність завжди означає здатність (і на логіко-семантичному, і на синтаксико-морфологічному рівні) елементів сполучатися з іншими елементами (сполучувальну здатність), здатність мати певну кількість відкритих позицій, які заповнюють (можуть або повинні заповнювати) інші чітко визначені компоненти» [11, с. 157].

У сучасній українській літературній мові формально-синтаксична валентність, крім регулювання кількісно-якісного складу підпорядкованих мовних одиниць із конкретно-предметним значенням, експліцитної (за допомогою відмінкових або прийменниково-відмінкових форм, яким притаманний різний ступінь спеціалізації) чи імпліцитної реалізації в поверхневій структурі речення, що зумовлює розмежування облігаторного та факультативного типів валентності й відповідно облігаторних та факультативних членів речення, має перспективу для вивчення її з опертям на частиномовну належність опорного компонента, який на семантико-синтаксичному рівні корелює з предикатом. Кваліфікація валентності за ознакою первинності та вторинності засобів вираження зумовлює розмежування двох граматичних зон: центральної та периферійної, що ґрунтуються відповідно на непохідній та похідній її сферах. До морфологічних засобів вираження непохідної валентності належать дієслова як ядерні й генетично первинні її носії. Моделювання похідної валентності пов'язане з невербоцентричними класами слів, які відповідно до концепції функційної еквівалентності мовних компонентів набувають дієслівних валентних ознак унаслідок позиційної рухливості, пов'язаної з переміщенням їх у присудкову позицію. Похідна формально-синтаксична валентність ієрархічно структурована, що залежить від посилення / нівеляції валентного потенціалу різних частиномовних груп. Найбільші перспективи до транспозиційного використання мають синтаксично вербалізовані прикметники. З огляду на це похідна валентність транспонованих прикметників набуває статусу рангово вершинної. Наступні за рангом прислівникова та числівникова валентності. У зазначених трьох транспонованих у вербальну площину класах слів відбувається посилення валентних ознак. Спрямуванням у вербальну площину позначені також вторинні віддієслівні та відприкметникові іменники. Для віддієслівних субстантивів характерна часткова нейтралізація, згортання валентного потенціалу порівняно з вихідними дієслівними формами, тому їхня валентність формує периферійну зону.

Специфіку формально-синтаксичної категорії валентності відбиває її грамечне членування, що має своїм опертям диференціацію слів за їхніми валентними можливостями. У цьому разі вона великою мірою корелює

із семантико-синтаксичною валентністю. Зважаючи на такі кваліфікаційні принципи, дієслівна валентність охоплює сім граем – граему одновалентності, граему двовалентності, граему тривалентності, граему чотиривалентності, граему п'ятивалентності, граему шестивалентності та граему семивалентності. Ознаки структурування характерні й для похідної валентності. Валентність синтаксично вербалізованих прикметників об'єднує граемами одновалентності (*Отава* <...> *став сердитий* (П. Загребельний), двовалентності (*Ромеї* <...> *вірні були імператорові...* (Д. Міщенко) та тривалентності (*Ці люди тобі нічого не винні* (Р. Іванчук). Двограмемну модель утворює похідна валентність транспонованих прислівників, пор.: *Янушеві зробилося млосно...* (М. Вінграновський) і *...Саишкові видно дахи (сарайчиків чи складів)...* (М. Вінграновський). Категорійну специфіку числівникової валентності також визначають дві граема – граема одновалентності (*Лідові було п'ятдесят* (М. Вінграновський); *...їх* (наметів. – Н. К.) *було три* (М. Вінграновський) і граема двовалентності, маркована ступеньованими прислівниково-числівниковими компонентами *більше, менше, найбільше, найменше* (*Нас* <...> *більше за (добру європейську) державу* (О. Довженко). Валентність транспонованих віддієслівних і відприкметникових іменників моделюють відповідно сім та три граемами. Кожна з граем непохідної та похідної валентностей передбачає аналіз за способом мовного втілення. У такому разі варто акцентувати увагу на особливостях залежних компонентах, зокрема на специфіці їхнього формально-синтаксичного зв'язку з присудком та на первинних і вторинних засобах вираження – морфологічних відмінках.

Отже, функційно-категорійний підхід до вивчення категорії валентності уможливив створення оновленої структурної схеми її опису, що полягає в розмежуванні взаємопов'язаних семантико-синтаксичної і формально-синтаксичної валентностей, які спрямовані відповідно в глибинну та поверхневу структури мови. Вирізнення формально-синтаксичної валентності ґрунтується на низці конститутивних ознак: кількості облігаторних і факультативних членів речення, засобах їхньої експлікації (морфологічних відмінках) та значеннєвих характеристиках, а також частиномовній належності опорних компонентів. Зазначені принципи кваліфікації уможливили диференціацію формально-синтаксичної валентності на непохідну дієслівну і похідну, експліковану транспонованими прикметниками, прислівниками, числівниками та віддієслівними і відприкметниковим іменниками, кожній із яких притаманне власне граемне членування. У перспективі аналізу формально-синтаксичної валентності доцільним буде детальний розгляд усіх її різновидів.

Література

1. Андерш Й. Ф. Типологія простих дієслівних речень у чеській мові в зіставленні з українською / Й. Ф. Андерш. – К. : Наук. думка, 1987. – 191 с.
2. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови : [монографія] / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1987. – 231 с.

3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті : [монографія] / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с.
4. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
5. Вихованець І. Р. Граматичні вияви керування / І. Р. Вихованець // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонДУ, 1996. – Вип. 2. – С. 9–13.
6. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови : Академ. граматика української мови / І. Вихованець, К. Городенська ; [за ред. чл.-кор. НАН України Івана Вихованця]. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 398, [2] с.
7. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 1996. – 435, [1] с.
8. Кацнельсон С. Д. К понятию типов валентности / С. Д. Кацнельсон // Вопросы языкознания. – 1987. – № 3. – С. 20–32.
9. Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови : монографія / Н. М. Костусяк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 452 с.
10. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : [монографія] / М. В. Мірченко. – [2-е вид., переробл.]. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 392, [1] с.
11. Степанова М. Д. Части речи и проблема валентности в современном немецком языке / М. Д. Степанова, Г. Хельбиг. – М. : Высш. шк., 1978. – 258 с.

УДК 811.161.2:81'373.611

Р. О. Коца

ПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ МОДЕЛІ ТВОРЕННЯ СКЛАДНИХ ПРИКМЕТНИКІВ ТА ЇХНЕ ПРОДОВЖЕННЯ В СУЧАСНИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

Коца Р. О. Праслов'янські моделі творення складних прикметників та їхнє продовження в сучасних слов'янських мовах.

У статті описано основні типи творення складних прикметників у праслов'янській мові залежно від їхньої формальної структури та частиномовної належності компонентів. Показано, що кожен з них знайшов своє продовження в сучасних слов'янських мовах, збагатившись новими рисами залежно від особливостей кожної конкретної мови.

Ключові слова: композити, складні прикметники, праслов'янська мова, словотвірний тип, словотвірна модель.

Коца Р. А. Праславянские модели образования сложных прилагательных и их развитие в современных славянских языках.

В статье описаны основные типы образования сложных прилагательных в праславянском языке в зависимости от их формальной структуры и принадлежности компонентов к разным частям речи. Показано, что каждый из них нашел свое продолжение и развитие в современных славянских языках, приобрел новые черты в соответствии с особенностями каждого конкретного языка.

Ключевые слова: композиты, сложные прилагательные, праславянский язык, словообразовательный тип, словообразовательная модель.